

# A NEUGEBAUDE (ÚJÉPÜLET) MÁRTÍRJAI

*Leszállott a páva  
Najgebajd falára  
Hej, sok szegény fogoly  
Szabadulására...*  
(Börtöndal az 1850-es évekből)

vége!

„ A birodalom létét fenyegető lázadás és árulás okozta veszély legyőzött ! „- adta hírül elégedetten Ferencz József schönbrunni hadparancsa 1849 augusztusában.

- Következhetett hát a nagy számonkérés a Bécsben kidolgozott alábbi utasítások szerint:
- sorkatonák és altisztek amnesztiában részesülhetnek, vagy besoroztatnak a császári seregbe,
- tisztek, képviselők, vezető hivatalnokok haditörvényszék előtt tisztázzák magukat,
- a trónfosztás után is szolgáló régi cs.k. tisztekre, főhivatalnokokra felségárulás címén hosszú várfogság, vagy onkolobzás, illetve halálbüntetés vár,
- a lázadókkal itt harcoló külföldieket ki kell adni a cári, illetve a porosz kormánynak.

A megtorlás levezénylését Haynau táborszernagyra, a „bresciai hiéná”-ra bízták, aki az országot megszálló III. osztrák hadsereg főparancsnokaként létrehozta a rendkívüli haditörvényszékeket, amelyek 1849-53 között 4628 rebellis ügyét tárgyalták, közülük kb. 1500 főt elítéltek és 120 főt kivégeztek.

Ezt az időszakot emlegették úgy az üldözöttek, hogy az osztrák hatalomnak négy pillére van: az álló katonaság, az ülő hivatalnokok, a térdeplő papok és a csúszó-mászó besúgók...

Történelmi emlékezetünkben e vészorszaknak két legismertebb helyszíne az aradi vár és a pesti „Újépület”, amely hatalmas négyzet alapú kaszárnyaépület volt. Ezt „alakították” most át börtönné és kivégzőhellyé, és ekkor vált az ország legrettegettebb és leggyűlöltebb épületévé. Az osztrák fővezér kérelmelhetetlen kegyetlenségét jól jellemezte egykori parancsnoka, Radetzky marsall:

-Haynau olyan, mint a borotva: jól vág, de használat után el kell zárni...

A főváros osztrák megszállása után Haynau dörgedelmes napiparancsban fenyegette meg a lakosságot, hogy „ha csak egy hajszálnyi bántalom „ éri a katonáit, romba dönti az egész várost. Különösen a zsidók „ismétlődő gyalázatos, törvényellenes magaviselete” miatt hatalmas összegű hadisarcot vetett ki a pesti és az óbudai izraeli egyházközségekre.

Az iparral, kereskedelemmel foglalkozó polgárságot a Kossuth-bankok beszolgáltatása sújtotta. Megkezdődtek a letartóztatások „az ún. „bellebbezés”-ek: az ország minden részéről ide hozták az elfogott „rebelliseket”. Az épület ablakait háromnegyed részig befalazták, hogy ne lássanak ki a foglyok. A cellákban összezsúfolva várták sorsukat „földre szórt szalmán, napi fél font kenyéren (=28 dk) tengődve. Itt raboskodott a zsidó főrabbiakkal együtt az egri érsek, a pestmegyei alispán, Löwei Klára, a Kossuth-család 12 tagja, mesteremberek, lelkészek, katonatisztek, földbirtokosok, stb.

Haynau alig várta a komáromi kapitulációt, hogy megkezdhesse a leszámolást.

-Egész Európának példát fogok mutatni, hogyan kell bánni a lázadókkal és hogyan kell a rendet, nyugalmat, békességet egy évszázadra biztosítani – írta patrónusának Radetzkynek.

-Egy évszázadig nem lesz több forradalom Magyarországon, ha kell a fejemmel szavatolok érte, mert gyökerestül irtom ki a gázt! – olvasható egy másik levelében.

A „vértanúgyártás hónapja” októberben „az bécsi forradalom egyéves évfordulóján volt.

Ekkorra időzítették Batthyány Lajos miniszterelnök és az aradi tábornokok kivégzését Haynau különösen fontosnak tartotta Batthyány példásan elrettentő kivégzését, hiszen ő volt a legmagasabb rangú fogoly, akit sikerült elfogni. Annak ellenére, hogy Batthyány köztudottan mindig a békés és jogos megoldásokat kereste, és ezért még a hadbíró is kegyelemre javasolta, Haynau ragaszkodott a megalázó kötél általi kivégzéshez!

Október 5-én este vitték le a siralomházba, ahol - elkerülendő az akasztást - éjszaka felvágta





az ereit és így másnap a kivégzőosztag sortüze végzett vele:  
 „-Midőn látá,hogy akasztófa nincsen,könnyedén fohászkodva féltérdre ereszkedve  
 mondá:Éljen a Haza! A három golyó egyike a fejét,a másik a szívét,harmadik a mellét  
 találta.Kézimunkával készült sapka volt a fején,rajta fekete ruhaés nadrág,fejér mellény...-  
 emlékezik vissza rokona,Zichy János.  
 .Holttestét a ferencesek kriptájába rejtették és itt őrizték 1870-ig,a Batthyány-mauzóleum  
 felépítéséig..A sírűreg befelé fordított fedőlapjára csak ennyit véstek:

1849-dik évi Octóber hó 6-án  
 az Úrban elhúnyt  
 G. B. L.  
 áldás és béke  
 hamvaira

Ezek az események még a szövetséges cári udvart is felháborították,de a halottakat már nem lehetett feltámasztani, és Haynau folytatta a „munkát”: Batthyány után néhány nappal vitték az akasztófa alá *Csány László* kormánybiztos és *br.Jeszenák János* nyitrai főispánt. Sorra kerültek a fogságba esett külföldi főtisztek is: *Peter Giron* porosz származású honvéd-ezredes,az „oroszlánbátorságú ,eszményien szép” *Mieczyslaw Woronieczky* herceg ,a lengyel lovaslégió ezredese,*Rulikovskyy* és *Abancourt* kapitányok. Október 24-én a magyar országgyűlés vezető tisztviselői kerültek a bitófára: *br.Perényi Zsigmond* ugoctai főispán,a főrendiház elnöke,*Szacsvay Imre*, „a magyar éiceró”, az országgyűlés jegyzője,a trónfsztó nyilatkozat szerzője,*Csernus Menyhért* a koronaőrseg parancsnoka.

A nemzetközi felháborodás miatt az osztrák kormány elrendelte ,hogy „politikai bűncselekmények ügyében a kivégzések felfüggesztendők”...Ezt követően enyhítették a már meghozott halálos ítéletekt 15-20 évi várfogságra.

Haynau nehezen viselte el ezt a korlátozást,még akkor is,amikor november 20-án ő avathatta fel Széchenyi lánchídját. Az eseményről lelkesedve írtak a császárhü lapok,dicsérve „honunk katonai lángeszű parancsnokát” aki a Gott erhalte „néphimnusz” zengése közben sétálgatott a hidon. Szegény rabok az Újépületben fülelve nem tudták mire vélni ezt a nagy zenebonát.

A korlátozás miatt tovább folytak a letartóztatások,és a kemény katonai ítélkezés sem szűnetelt.1850 januárjában végezték ki *Kolosy György* joghallgatót köztörvényes bűnözőként Lamberg gróf meggyilkolásának vádjával.

Ekkor rendelték el 36 „főrebellis” megidézést,akiket eddig nem sikerült elfogni.Köztük voltak kormánybiztosok,miniszterek,főtisztek,stb,akik a világoosi fegyverletétel után főként a szultán vendégszeretetében bizva Törökországba menekültek,és természetesen eszük ágában sem volt önként jelentkezni.Ezért a 90 napos „várakozási idő” letelte után a haditörvénytörés egyhangú ítélete szerint „főlségsértési bűn részeseként” vagyoneklobzásra és kötél általi halálra ítéltettek. Az Újépület udvarán fel is állították a 36 bitófát ,amelyekre rászegezték az elítéltek nevét,felolvasták az illető bűnlajstromátés,eljátszották az előirt ceremóniát. Ugyanekkor ünnepélyesen felszólítottak másik 39 „szökésben lévő egyént”, az igazoló tárgyalásra. A jeles névsorok a korabeli lapokban is megjelentek. Köztük volt Andrassy –aki ezért kapta a „szép akasztott” nevet – ,Kossuth,Madarász,Perczel,Szemere,Táncsics,Pulszky,Noszlopy,stb 1850 tavaszának nagy eseménye volt *Noszlopy Gáspár* kormánybiztos-gerillavezér elfogása, aki 3 éven át szervezte az ellenállást,s végül egy spion buktatta le.



Bach miniszter szorgalmazására 1950 júliusában felmentették Haynaut és véres munkáját 400 ezer Ft. értékű államkötvénnyel jutalmazták. Az elbocsájtott hóhér úgy bosszulta ezt meg, hogy utolsó hivatali napján tömegesen adott kegyelmet a halálra ítélteknek...

Az osztrák hatóságok Haynau távozása után is folytatták a listákon körözött személyek utáni hajtóvadászatot, figyelték az emigráció és a hazai „célszemélyek” kapcsolatát. A kiterjedt ügynökhálózatba beszerveztek „hazafiakat” is, akik beépültek a szerveződő forradalmi sejtekbe, amelyeket így sikerült még csírájukban megsemmisíteni.

1851-ben tartóztatták le Teleki Blankát, Löwci Klárát, Jubál Károlyt, majd decemberben másodszor is Kossuth Zsuzsát, akit csak az mentett meg, hogy osztrák katonatisztek tanuskodtak mellette arról, hogy milyen humanusan bánt az osztrák sebesültekkel.

1852-ben tartóztatták le Madách Imrét egy bujdosó forradalmi ügynök segítségével, és a pozsonyi vizsgálat után a „legszigorúbb felügyelet alatt” szállították az Újépületbe, ahol hónapokig raboskodott. Ezévből fogták el a körözőlistán szereplő Sárossy Gyula költőt is, aki három évig álnéven tanított Gyöngyösön. Halálbüntetését életfogytiglanra enyhítették, amelyből 3 évet az Újépületben töltött tucatnyi rabversben számolván be az ottani körülményekről. Az Újépület rabjainak jó részét a későbbi években osztrák, cseh várbörtönökbe vitték, ahonnan az enyhülő politikai viszonyok eredményeként többnyire amnesztiával szabadultak.

A kiegyezés után az Újépület szomorú emléke és Pest városának építészeti tervei miatt is „nemkívánatos „épületté vált, amely 10 ezer négyszögöles óriási méreteivel elzárta a város észak felé való terjeszkedését. Gazdasági hasznosítására több terv is született, végül azonban 1897-ben lebontották és helyén kialakították a Szabadság teret.

Az egykori kivégzés helyén 1926-ban avatták fel a Batthyány-örökmécses, az egykori udvaron pedig 1934-ben a mártírok egyszerű emlékművét. A rendszerváltás után az északi fal helyén a Vértanúk tere kapott helyet a lengyel kivégzettek emlékeztető táblákkal.

Felhasznált irodalom:

Ágai Adolf: Utazás Pestről Budapestre. Pallas Kiadó Bp. 1909

Doberdói B. József: A magyar nemzet hadtörténelme 21. rész Grill Kiadó Bp. 1941.

Gelich Richard: Magyarország függetlenségi harca Aigner Kiadó Bp. 1885.

Földy János: Világostól Josephstadtig Egyetemi Nyomda Bp. 1939.

Batthyány Lajos gróf főbenjáró pöre Európa kiadó Bp. 1991.

Radó György: Madách Imre Salgótarjáni Megyei Könyvtár 1987.

Sáfrán György: Teleki Blanka és köre Kriterion Kiadó Bukarest 1979.

Andrássy Antal: Noszlopy Gáspár Somogyi Almanach Kaposvár 1987

Kertész Erzsébet: Kossuth Zsuzsanna Kossuth Kiadó Bp. 1983

Kovács István: Mindvégig veletük voltunk Osiris Kiadó Bp. 1998.

Deák István: Törvényes forradalom Gondolat Kiadó Bp. 1994.

Religió és a Magyar Hírlap 1849-1851. évfolyamai